

С.М. Голубка, Д.С. Голубка

КОНЦЕПЦІЯ ФІНАНСОЗНАВСТВА ГРИГОРІЯ П'ЯТАЧЕНКА

У статті розкрито значущість професійної діяльності Г. П'ятаченка в історії розвитку наукової школи фінансів України. Охарактеризовані найбільш вагомі досягнення Г. П'ятаченка в галузі державно-управлінської діяльності, зокрема на посаді міністра фінансів України.

Ключові слова: економічна наука, фінанси, економічна історія, Міністерство фінансів України, наукова спадщина.

Постановка проблеми. Українська фінансово-економічна думка рясніє багатьма відомими іменами, які підтверджували свою кваліфікацію та професіоналізм не лише в науково-дослідній, але й практичній та, що важливо, державно-управлінській діяльності. Безперечно, одним із авторитетних та знаних фахівців фінансової науки в Україні є Григорій Олександрович П'ятаченко. Його внесок у творення системи державних фінансів, становлення України у міжнародному фінансовому просторі з огляду на те, що він був першим міністром фінансів України нової доби, доби незалежності, визначає необхідність пильнішої уваги до його професійної діяльності з боку науковців-сучасників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Напрацювання представників української наукової школи фінансознавства стає все більш популярним предметом досліджень. Найбільш ґрунтовний доробок у цьому плані належить таким ученим, як П. Леоненко, В. Небрат, В. Опарін, В. Федосов, П. Юхименко та ін. Сам Г. П'ятаченко належить до тих авторів, які суттєво розвинули історичний напрям фінансово-економічної науки. З огляду на вагомність результатів професійної діяльності Г. П'ятаченка, окремі автори розкривали у своїх працях його надбання – С. Гасанов, С. Голубка, Т. Єфименко та ін. Це дослідження, у доповнення існуючих, покликане звернути увагу сучасників на таку видатну постать як Г. П'ятаченко, який, завдяки своїй обда-

рованості та всебічній невтомній діяльності в царині теорії та практики фінансів, вніс значний вклад у розбудову Української держави та її фінансової системи.

Постановка мети і завдань. Метою даної публікації є розкрити вагомність наукової, навчально-методичної, державно-управлінської, організаційної діяльності Г. П'ятаченка в історії розвитку національної фінансово-економічної думки та наукової школи українського фінансознавства. Завданнями при цьому будуть: виділення основних напрямків науково-практичної, професійної діяльності Г. П'ятаченка; характеристика найбільш вагомих його здобутків у державно-управлінській діяльності; висвітлення основної тематики наукових досліджень Г. П'ятаченка у фінансознавчій сфері.

Виклад основного змісту дослідження. Г. П'ятаченко належить до тих осіб, які самотужки та з Божим благословенням досягли високого професійного рівня, обіймаючи високі державні посади. Він є вихідцем з села на Вінниччині, має досвід роботи в колгоспі та зростання в умовах бідності. Не маючи фінансової підтримки від родичів та належних умов для навчання, він прагнув знань і долав усі перешкоди на шляху особистісного і професійного розвитку. Зокрема, щоб вступити до навчального закладу, а це був технікум у Вінниці (пізніше він навчався в Мукачівському кооперативному технікумі), слід було отримати дозвіл із сільради. Г. П'ятаченко його отримав, адже добре зарекомендував себе у трудовій діяльності та за особистісними якостями. Очевидно, складні умови дитинства та юності відіграли значну роль у формуванні громадянської свідомості Г. П'ятаченка, любові до рідного народу та збереженні його цінностей, що дістало відображення в подальшій професійній діяльності.

Професійно-технічну освіту Г. П'ятаченко отримав з відзнакою. Після цього навчався у Львівському торгово-економічному інституті, де також отримав вищу освіту з відзнакою, після чого розпочалась його професійна діяльність на посадах бухгалтера, начальника фінансового сектору тресту «Сахкамін», заступника головного бухгалтера Вінницького раднаргоспу. У цей період почалося становлення Г. П'ятаченка як викладача – він читав лекції на курсах підвищення кваліфікації керівного складу підприємств Вінницького раднаргоспу, а також студентам філіалу, що діяв при Вінницькому педагогічному інституті від Київського інституту народного господарства [1, с. 118].

Згодом Г. П'ятаченку запропонували працювати в Міністерстві харчової промисловості УРСР на посаді заступника начальника фінансового управління, а далі, упродовж дванадцяти років, на посаді начальника цього управління [1, с. 119]. У той же час він працював над кандидатською дисертацією в Київському інституті народного господарства, яку захистив у 1970 р.

Професійний шлях Г. П'ятаченка, який триває до нині, характеризується різними напрямками діяльності. Суттєвою його перевагою та підтвердженням фаховості була не лише наукова праця, а й досвід державно-управлінської діяльності на високих посадах. Після здобуття державної незалежності Г. П'ятаченко очолив Міністерство фінансів України (1991–1994). Упродовж цих років він брав безпосередню участь у заходах, які були дуже важливими для утвердження місця і ролі незалежної держави – України, у міжнародному просторі. Зокрема, – у переговорах з одночасною підготовкою необхідної документації щодо вступу України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку, Багатостороннього агентства з гарантій інвестицій, Європейського банку реконструкції та розвитку. Успішний вступ України в ці міжнародні структури в 1992 р. дозволив нашій державі надалі стати членом Міжнародного, в тому числі Європейського, банку реконструкції та розвитку. Саме Г. П'ятаченко був уповноважений Президентом України Л. Кравчуком підписати відповідні документи на міжнародному рівні.

Слід розуміти, що перші роки нової доби державності України були дуже відповідальними. Формування нової владної системи України початку 1990-х років було дуже складним процесом. Безпосередня приналежність Г. П'ятаченка до даного етапу вказує на його професіоналізм, готовність приймати рішення та нести відповідальність у невизначеному середовищі. З іншого боку, діяльність Г. П'ятаченка, спрямована на створення нової фінансової системи, ввела його в історію українського державотворення.

Окремо слід відзначити управлінську роль Г. П'ятаченка у формуванні фінансової інфраструктури, зокрема фінансового ринку незалежної України. У період його керівництва було організоване власне виробництво цінних паперів, прийняте рішення про те, щоб усі грошові знаки, що знаходилися в обігу на той час,

були замінені на купоно-карбованці [1, с. 123]. Такі заходи були здійснені з огляду на неготовність тогочасної фінансово-економічної системи України впроваджувати власну валютну одиницю.

Важливими були також ініціативи Г. П'ятаченка щодо проведення науково-практичних заходів з метою вивчення зарубіжного досвіду впровадження національної валюти. Повертаючись до грошової реформи 1996 р. з впровадженням гривні, фахівці справедливо виділяють період 1991–1995 рр. як такий, упродовж якого створювались передумови для введення повноцінної грошової одиниці; реформи даного етапу проходили у надзвичайно складних умовах розриву традиційних економічних зв'язків з країнами пострадянського простору, глибокої фінансової кризи, зростання інфляційних процесів, прогресуючого спаду виробництва [6, с. 25].

Професійна діяльність Г. П'ятаченка об'єднує різні напрямки. На рис. 1 виділено основні з них, що наочно демонструє багатогранність його особистості як фахівця та активної людини, а також поєднання наукової та практичної складових у його діяльності.

Серед державно-управлінських напрямів діяльності слід відзначити, що впродовж 1992–1994 рр. Г. П'ятаченко був керуючим від України в Міжнародному валютному фонді та в Європейському банку реконструкції та розвитку. Завдяки його виступам на щорічних зборах цих міжнародних організацій значно посилювався інтерес міжнародних фінансових структур до України.

Г. П'ятаченко добре розумів і наголошував на тому, що Міжнародний валютний фонд, як і Міжнародний банк реконструкції та розвитку, є важливими інструментами міжнародного економічного співробітництва. Виходячи з цього, Україна може і повинна добиватись максимального ефекту від співробітництва з цими інституціями для забезпечення національних інтересів та її економічної безпеки. Він також звертав увагу на те, що Україна не зобов'язана погоджуватись з усіма заходами, які «нав'язуються» в рамках міжнародного співробітництва, на першому плані мають бути переконливо обґрунтовані національні інтереси України.

Очевидно, даний аспект особливо актуалізується на сучасному етапі розвитку України, коли в умовах зростаючої зовнішньої боргової залежності влада змушена погоджуватись на деякі дискусійні заходи соціального та економічного характеру,

хоча більшість з них має велике значення для становлення демократії та боротьби з корупцією.

Рис. 1. Основні напрямки професійної діяльності Г. П'ятаченка
Джерело: авторська розробка.

Потужний напрям професійної діяльності Г. П'ятаченка формує організаційна складова. Вчений-фінансист розумів, що розширення наукових досліджень у галузі фінансовознавства вкрай необхідне для ефективного розвитку національної економіки [2, с. 89]. У 1993 р. він порушив питання про необхідність організації при Міністерстві фінансів України науково-дослідного фінансового інституту. Постановою Кабінету Міністрів України від 7.06.1993 року № 424 було створено Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України, який став першою науковою установою Мінфіну у сфері формування фінансової науки та визначення фінансової політики держави, а також підготовки наукових кадрів за спеціальністю «Фінанси, грошовий обіг і кредит» [1, с. 118; 8].

У 2007 р. відбулася реорганізація Науково-дослідного фінансового інституту при Міністерстві фінансів України шляхом утворення державної навчально-наукової установи «Академія фінансового управління» на базі Науково-дослідного фінансового інституту згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 14.03.2007 року № 98-р «Про реорганізацію вищих навчальних закладів і наукових установ, що перебувають у сфері управління Міністерства фінансів та Міністерства економіки» (зі змінами). Академія була віднесена до сфери управління Міністерства фінансів України [3].

Під керівництвом Г. П'ятаченка Науково-дослідний фінансовий інститут став головною координуючою установою науково-дослідних робіт у системі Міністерства фінансів України, який здійснює значну роботу щодо узгодження пріоритетів державної бюджетної політики з концептуальними засадами стратегії соціально-економічного розвитку України. Наказом Міністерства фінансів України 15.04.2002 р. № 200 л. Г. П'ятаченко був призначений почесним директором цього інституту, який постав завдяки ініціативі першого міністра фінансів у незалежній Україні [7].

Важливо підкреслити особистісні якості Г. П'ятаченка в його професійній діяльності за державно-представницьким напрямком. Прикладом, який розкриває активну позицію вченого-практика, було його представництво в одній з міжнародних конференцій у Лондоні (щорічний форум газети «Нові ринки») [9] за участі міністрів фінансів багатьох країн, які приїхали на щорічні збори Європейського банку реконструкції та розвитку. Коли Г. П'ятаченко увійшов до зали, то хотів присісти за столиком і

слухати промови, однак йому запропонували перейти туди, де сиділи представники США, Канади інших провідних держав, там було виділено також місце для представника з України. Першим виступив представник США. Після його тривалої доповіді Г. П'ятаченко ініціював свій виступ, сказавши, що він представляє Україну і просить слова. Його виступ зірвав хвилю аплодисментів. Він міг зайняти більш пасивну позицію та не ініціювати доповідь, проте його особистісні якості сприяли просуванню бренду «Україна» у міжнародному інформаційному просторі. Від Міжнародної спілки засобів масової інформації Г. П'ятаченко за свій виступ отримав подяку. В газеті «EMReport» уміщено статтю «Україна прохає: Не забудьте про нас», де розміщено фотографію українського міністра фінансів «П'ятаченко говорить про добрі справи» та прокоментовано його виступ про національні інтереси [10]. Зрозуміло, що в дипломатичній роботі дуже важливо, щоб нашу державу представляли такі особи, які б були не лише фахівцями, а й спроможними відстоювати національну позицію, бути сміливими та ініціативними.

Розглянемо більш детально наукову складову професійної діяльності Г. П'ятаченка. Як відомо, наукове поле фінансової науки досить широке і багатоаспектне та включає такі сфери, як публічні, корпоративні й міжнародні фінанси, фінанси домогосподарств, страхування та фінансовий ринок; кожна з них має свої особливості функціонування й внутрішнього руху [4, с. 57]. Поле наукової діяльності Г. П'ятаченка в основній своїй частині стосується закладення фундаментальних основ фінансової науки і практики, при чому значна частина доробку передбачає навчально-методичне забезпечення підготовки фахівців.

У табл. 1 узагальнено основні напрямки наукових досліджень Г. П'ятаченка. Їх розподілено на три основні групи. Звичайно, різні праці охоплюють широке коло питань фінансової науки, які ставляться на перетині врахування досвіду минулого (історичний напрям), фундаментальних основ організації і розвитку фінансової системи (концептуальний напрям) та формулювання на цій основі пропозицій для України (рекомендаційний напрям). Підкреслюємо, що науковий доробок Г. П'ятаченка, в співавторстві та одноосібно, заслуговує на особливу увагу українських науковців у галузі економічної історії та, зокрема, історії фінансів. Автор виклав у друкованому слові цінний та унікальний досвід формування національної фінансової системи і політики. Також

він подає численні пропозиції, які вартують перегляду з точки зору осучаснення та впровадження у нинішніх умовах фінансової нестабільності, утвердження України як економічно й політично незалежної держави.

Таблиця 1

Тематика наукових досліджень Г. П'ятаченка

№ з/п	Напрямок	Основні проблеми
1	Історичний	<ul style="list-style-type: none"> - формування (основні етапи становлення) національної фінансової системи України; - інтеграція України у міжнародний фінансовий простір; - бюджетні відносини в Росії та Україні у середині XIX – на початку XX століття; - визначні управлінці у сфері фінансів України, в тому числі у підневільні періоди; - впровадження гривні в «судини» фінансової системи України
2	Теоретико-концептуальний	<ul style="list-style-type: none"> - сутність бюджетної політики, бюджетний дефіцит; - методичні підходи до оцінки фінансового стану країни; - механізми регулювання національної економіки через фінансову складову
3	Практично-рекомендаційний	<ul style="list-style-type: none"> - роль системи фінансів у реформаторських процесах; - пріоритети грошової реформи в Україні, в тому числі з урахуванням зарубіжного досвіду; - взаємозв'язок бюджетної політики і грошової реформи з погляду стабілізації фінансового стану країни; - співпраця в системі інституційного забезпечення грошово-кредитної політики з особливим акцентом на можливості Міністерства фінансів України та Національного банку України; - формування фінансових ресурсів у підприємницькому середовищі в умовах переходу до ринкової економіки в Україні; - механізму наповнення дохідної частини бюджету

Джерело: авторське узагальнення на основі праць Г.О.П'ятаченка.

Найбільш активна науково-публікаційна діяльність Г. П'ятаченка припала на період 1996–2010 рр. Учений, вмiючи трансформувати у наукові положення свій досвід, активно співпрацював з іншими авторами. Серед них – Л. Кухарець, В. Кравченко, Д. Полозенко, М. Пасічний, І. Чугунов та ін. Результати їхньої співпраці втілилися у важливих публікаціях і виданнях, які мають високу наукову та практичну цінність.

Найбільшу популярність серед праць Г. П'ятаченка здобули:

– серед навчально-методичної літератури: підручник «Податкова система України» у співавторстві з В. Федосовим та В. Опаріним 1994 р. (дане видання має високий рівень цитувань за базою Google Академія); підручник «Податкова система України» у колективі авторів за редакцією В. Федосова;

– серед наукової літератури: видання «Міністри фінансів України (1917–1998). Короткі біографії» у співавторстві з В. Кравченко та Л. Кухарець (1998); «Становлення та розвиток фінансів України. 1917–2003» у співавторстві з Л. Кухарець (2005); «Життєвий шлях Міністрів фінансів України та їх внесок у розвиток державної фінансової системи, 1917–2006» у співавторстві з І. Чугуновим та Л. Кухарець (2006); «Україна в Міжнародному валютному фонді. Упорядники Г. Пятаченко, О. Єременко» (1997);

– статті: «Перша річниця гривні в судинах економіки України» (1997), «Удосконалення механізму наповнення дохідної частини бюджету» (2001); «Бюджетний дефіцит України в державному бюджеті Росії в середині ХІХ – на початку ХХ століття» у співавторстві з Д. Полозенко та М. Пасічним (2010) та ін.

Безумовно, основний науковий вклад Г. П'ятаченка здійснений в історію становлення національної фінансової думки та реалізації фінансової політики в Україні, починаючи з кінця ХІХ ст. Це дуже цінний науковий доробок, адже, як пишуть В. Опарін, В. Федосов та П. Юхименко, переосмислення багатого минулого має велике значення для точного й глибокого розуміння витоків національної економіки та фінансів, оцінки й успішного використання нагромадженого досвіду реформування, визнання багатоваріантності та альтернативності розвитку на будь-якому його етапі; формування й еволюція самобутньої фінансової науки з урахуванням національних особливостей вимагає осмислення усталених наукових традицій, щоб оцінити можливість їх продовження в сучасних дослідженнях [5, с. 20–21]. Для якісного наукового обґрунтування проблем, пов'язаних із нинішніми фінансо-

вими перетвореннями в державі, необхідно враховувати як характер, сутність наукових результатів теперішнього періоду, так і аналогічний практичний досвід функціонування фінансів у минулому; еволюційна лінія спадковості має дотримуватися не лише в самому фінансово-економічному розвитку, а й у наукових ідеях, котрі його супроводжують, із урахуванням національних особливостей [5, с. 21]. Тому викладені у наукових виданнях думки, історичні екскурси Г. П'ятаченка надають можливість наступним дослідникам звертатись до цього досвіду. Більше того, така інформація є основою усвідомлення науковцями різних поколінь особливостей розвитку української школи фінансової науки, представники якої підтверджували рівень своєї фаховості як у науковій, так і в практичній (зокрема, державно-управлінській) діяльності.

Постать Г. П'ятаченка в українському суспільно-науковому інформаційному просторі є вагомою з багатьох причин. З огляду на нинішні геополітичні протистояння важливо згадати один факт. У ході участі в щорічних зборах у Міжнародному валютному фонді 1992 р. при зустрічі з журналістами Григорію Олександровичу було поставлено незручне питання щодо першочерговості співпраці з Росією чи Заходом. На це він відповів, що «свого часу наша економіка була інтегрована в Радянському Союзі, з Росією наш економічний рівень однаковий, на Заході – нові технології, нове устаткування, нас це цікавить; з одного боку, ми тісно пов'язані з Росією, а з іншого – будемо йти за новими досягненнями». Дана позиція була доволі сміливою, хоча й дипломатичною на початку 1990-х років із початку незалежності нашої держави. За багато років більшість українського населення не утвердила в свідомості розуміння переваг західної векторності розвитку. Політичні спекуляції на цю тему породили нинішню ситуацію, коли Україна перебуває в геополітичному антагонізмі. Дуже важливо, щоб переваги зовнішньо-економічної, політичної співпраці обґрунтовувались і з позиції фінансів, можливостей акумуляції та мобілізації фінансових ресурсів із застосуванням кращих світових практик щодо їх ефективного використання. Тому позиція Г. П'ятаченка ще на витоках формування української державності є свідченням його розуміння пріоритетів розвитку нашої держави в глобальному економічному просторі.

1. Голубка С.М. Видатний фінансист України новітньої доби (до 80-річчя Г.О. П'ятаченка – першого Міністра фінансів незалежної України). *Фінанси України*. 2012. № 3. С. 117–125.
2. Єфименко Т.І., Гасанов С.С., Голубка С.М. Науковий життєпис видатного українського вченого-фінансиста і державного діяча Г.О. П'ятаченка. *Економіка України*. 2013. № 3. С. 86–93.
3. Історія Академії: Академія фінансового управління Міністерства фінансів України. URL: https://afu.minfin.gov.ua/index.php?page_id=348
4. Опарін В.М. Сучасна українська наукова школа публічних фінансів. *Фінанси України*. – 2015. – № 11. – С. 56–87.
5. Опарін В.М., Федосов В.М., Юхименко П.І. Українська національна наукова школа фінансів: теоретико-методологічні підходи. *Фінанси України*. 2015. № 9. С. 19–44.
6. Сало І.В. Грошова реформа 1996 р. – введення національної валюти України – гривні. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1. С. 24–31.
7. Структура Академії: Академія фінансового управління Міністерства фінансів України. URL: https://afu.minfin.gov.ua/index.php?page_id=72.
8. Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія: у 3-х т. Т. 1. Ін-т світ. екон. і міжнар. відносин НАНУ, ДННУ «Акад. фін. Управління». К., 2010. 405 с.
9. Rothkopf D. The letter of the International Media Partner. May 6, 1993.
10. Pyatachenko G. Ukraine Plea: Don't Forget Us / *EMReport*. April 27, 1993.

References

1. Holubka, S.M. (2012). Prominent financier of Ukraine of the modern age (to the 80th anniversary of G.O. Pyatachenko – the first Minister of Finance of independent Ukraine). *Finance of Ukraine*, 3, p. 117–125 [in Ukrainian].
2. Efimenko, T.I., Gasanov, S.S., Holubka, S.M. (2013). Scientific biography of the outstanding Ukrainian scientist-financier and statesman G.O. Pyatachenko. *Economy of Ukraine*, 3, p. 86–93 [in Ukrainian].
3. History of the Academy: Academy of Financial Management of the Ministry of Finance of Ukraine. URL: https://afu.minfin.gov.ua/index.php?page_id=348 [in Ukrainian].

4. Oparin, V.M., Fedosov, V.M., Yukhimenko, P.I. (2015). Contemporary Ukrainian School of Public Finance. *Finances of Ukraine*, 11, p. 56–87 [in Ukrainian].
5. Oparin, V.M., Fedosov, V.M., Yukhimenko, P.I. (2015). Ukrainian National Scientific School of Finance: Theoretical and Methodological Approaches. *Finances of Ukraine*, 9, p. 19–44 [in Ukrainian].
6. Salo, I.V. (2013). Money reform 1996 – introduction of the national currency of Ukraine – the hryvnia. *Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*, 1, p. 24–31 [in Ukrainian].
7. Structure of the Academy: Academy of Financial Management of the Ministry of Finance of Ukraine. URL: https://afu.minfin.gov.ua/index.php?page_id=72 [in Ukrainian].
8. Finance. Budget. Taxes: National and International Terminology: In 3 t. T. 1. (2010). In-t World. econ and intern relations of NASU, DNNU "Acad. Finn. Management". K., 405 p. [in Ukrainian].
9. Rothkopf, D. (1993). The letter of the International Media Partner. May 6, 1993 [in English].
10. Pyatachenko, G. (1993). Ukraine Plea: Don't Forget Us / *EMReport*. April 27, 1993 [in English].

Одержано 27.02.2017 р.